

В Україні останнім часом скорочується кількість великих державних тваринницьких господарств і збільшується кількість приватних, а це веде до формування нових паразитоценозів.

У Харківській, Полтавській, Кіровоградській, Дніпропетровській, Запорізькій та Львівській областях у великої рогатої худоби на поверхні шкіряного покриву паразитують (*I. ricinus*, *I. crunuliger*, *D. reticulatus*, *D. marginatus*), у кіз (*I. ricinus*), а на вівцях після стрижки (*I. ricinus*, *D. marginatus*, *D. reticulatus*) (Злотин, 2013).

Проведений аналіз сучасних наукових досліджень свідчить про те, що захист тварин і людини від іксодових кліщів повинен включати наступні заходи:

- систематизувати результати досліджень різних наукових шкіл, які займаються вивченням екології іксодових кліщів, розробивши карту їх поширення по території України;
- розробити критерії прогнозування динаміки чисельності членистоногих, зокрема для сільського господарства, та їх зв'язок з спалахами інфекційних захворювань людей;
- вивчити вплив змін господарської діяльності на природні резервуари трансмісивних хвороб і характер циркуляції збудників особливо-небезпечних хвороб в природних та урбанізованих біогеоценозах;
- застосовувати сучасні методи діагностики (ПЛР) при дослідженні захворювань, що передаються іксодовими кліщами, зважаючи на той факт, що вони можуть бути причиною міст інфекцій у тварин і людини;
- прискорити розробку та впровадження нових високоєфективних, не шкідливих для сільськогосподарських тварин, навколишнього середовища препаратів (в першу чергу фумігантів) та заходів індивідуального захисту людини від укусів кліщів (вакцини та препарати індивідуального захисту від укусів кровосисних членистоногих);
- відновити систему організаційних заходів держави, спрямовану на інформування населення щодо переваг та недоліків всіх існуючих на сучасному етапі розвитку засобів, які здатні захищати одночасно від усього комплексу трансмісивних інфекцій.

ОСНОВНІ ШКІДНИКИ ПОСІВІВ СОНЯШНИКУ В ПІВНІЧНО-СХІДНОМУ СТЕПУ УКРАЇНИ

С.В. Горновська, В.П. Федоренко

Національний університет біоресурсів і природокористування України, Київ

dizr.gornovskaya@mail.ru

В Україні виробництво насіння соняшнику традиційно посідає одне з основних місць у розвитку сільського господарства як галузі. Серед технічних культур значні посівні площі займає соняшник (62,3% від усієї площі технічних культур). Він є також основною олійною культурою України.

Загальна площа посіву соняшнику в Україні за останні роки зростала досить високими темпами. Аналіз динаміки посівних площ, урожайності та валового виробництва насіння соняшнику свідчить, що збільшення обсягу виробництва відбувається за рахунок розширення посівних площ культури. За період з 2000 р. по 2014 р. площа посіву зросла у 1,8 рази і досягла 5,2 млн. га. За цей же період урожайність насіння соняшнику коливається в межах 12–19 ц/га. Валове виробництво насіння соняшнику зросло за цей період майже в 3 рази за рахунок розширення посівних площ. Виробництво олії за 2005–2014 рр. збільшилось в 2,8 рази і становило в 2014 р. — 4226 тис. т.

В 2014 році під посівами соняшнику в Україні було зайнято 19,3% від усієї площі посівів. Виробництво насіння соняшнику (10,1 млн. т) порівняно з 2013 р. скоротилося на 7,7% (на 0,8 млн. т) за рахунок зниження його урожайності (на 11,4%), навіть за умови розширення площ збирання (на 4,0%). Пренасичення польових сівозмін цією культурою посилює ризик масового заселення посівів шкідливими організмами, що призводить до великих втрат врожаю та погіршення екологічної ситуації внаслідок розширення обсягу застосування пестицидів.

Серед світових виробників Україна посідає друге — третє місце за валовим збором насіння соняшнику. Упродовж останніх трьох років у країні виробляється 4,3–5,3 млн. т насіння. При цьому частка переробки соняшнику становить близько 98% олійної сировини [2 с. 108].

Обстеження посівів соняшнику на заселеність шкідниками проводили у 2012–2014 рр. в умовах фермерських господарств та Навчально науково-виробничому аграрному комплексі ЛНАУ «Колос» за загальноприйнятими методиками.

Основний шкідник соняшнику в період масових сходів сірий (*Tanymecus palliates* F.) і чорний (*Psalidium maxillosum* F.) буряковий довгоносик, піщаний мідляк (*Opatrum sabulosum* L.). У 2012–2014 рр. сірий довгоносик заселяв 14–24% соняшникових полів області із середньою щільністю 0,1–0,5 екз./м². Жуки пошкоджували від 5 до 15% рослин в слабкому і середньому ступенях. Чорний буряковий довгоносик заселяв 2–5% площі. Середня щільність становила від 0,3–0,6 екз./м². Жуки пошкоджували від 2 до 6% рослин у слабкому ступені. Дротяники заселяли від 18 до 22% посівів культури. Середня щільність їх на посівах коливалась в межах 0,4–0,8 екз./м² жуки пошкоджували від 5 до 20% рослин соняшнику.

Влітку листя соняшнику пошкоджувала бавовникова совка (*Helicoverpa armigera* Hb.). Середня щільність гусениць коливалась від 0,1 до 2,6 екз./м². Гусениці пошкоджували 1,0–28,0% рослин соняшнику. Вони грубо або дірчасто обгризали листки. Листогризучі совки пошкоджували тканину на тильному боці кошика, а гусениці бавовникової совки обгризали листочки обгортки та вигризли наскрізні діри у кошику.

У фазу 4–5 справжніх листків рослини соняшнику були заселені гусеницями першого покоління лучного метелика (*Margaritia sticticalis* L.). Вони спочатку скелетували листя, а потім повністю знищували листову пластинку, оплітаючи його павутиною. Гусениці старших віків з'їдали листки, а також верхівки стебел. Середня щільність гусениць переважно складала 0,5–2 екз./м². У 2012–2013 рр. на посівах соняшнику виявлено локальні осередки лучного метелика з максимальною щільністю гусениць до 20 екз./м.

В агроценозах соняшнику виявлено вусач соняшниковий (*Agapanthia dahlia* Richt.) і південна соняшникова шипоноска (*Mordelista parvulliformis*), личинки яких пошкоджували серцевину стебла соняшнику.

Личинки вусача соняшникового розвивалися всередині стебла. Вони прогризали хід униз до кореневої шийки. Пошкоджені рослини ламалися при сильному вітрі, відставали у рості (рис. 3). Середня щільність вусача становила 1–3 екз. на стебло. Він пошкоджував 1–3% рослин культури.

Личинки шипоноски вигризли в серцевині вузькі, звивисті ходи. Всі галереї прогризаються в напрямку до кореня. Вже з осені всередині нижньої частини стебла, кореневої шийки і основного кореня личинки виїдали всю серцевину. При сильному пошкодженні серцевини стебла соняшнику ламалися.

Середня щільність шипоноски становила 0,5–2,9 екз./стебло. Личинки пошкоджували до 8% рослин культури.

Особливу небезпеку представляє шипоноска за чисельністю личинок понад 15 екз. на одне стебло, оскільки за такої щільності її популяції відбувається суттєве зменшення продуктивності культури. З пошкоджених рослин виходить нижча урожайність, насіння стає дрібним, багато слабо виповненого, з легким ядром, спостерігається пустозерність.

Таким чином, найбільш доцільно і екологічно безпечно у майбутньому землеробстві формувати систему захисту посівів соняшнику від шкідливих організмів на основі моделювання природної взаємодії між компонентами біоценозів з використанням агротехнічного, біологічного, фізичного і хімічного способів, за умови радикального зниження рівня забруднення довкілля хімічним способом. Така система захисту дасть можливість уникати формування резистентних популяцій шкідливих організмів і забезпечувати високу біологічну продуктивність культурних рослин.

К ИЗУЧЕНИЮ ВОДНЫХ ПОЛУЖЕСТКОКРЫЛЫХ (НЕТЕРОПТЕРА: НЕРОМОРФНА, GERROMОРФНА) И ВОДНЫХ ЖУКОВ ПОДОТРЕДА АДЕРНАГА (COLEOPTERA) КНЯЖЕГУБСКОГО ВОДОХРАНИЛИЩА (МУРМАНСКАЯ ОБЛАСТЬ, РОССИЯ)

М.А. Грандова¹, В.Г. Дядичко²

¹Украинский научный центр экологии моря, Одесса

²Институт морской биологии НАН Украины, Одесса

Во многих водных объектах Мурманской области специальные исследования энтомофауны не проводились, и распространение водных насекомых на территории области известно лишь в общих чертах. Княжегубское водохранилище — крупный (610 км²) водоем на юго-западе области, расположен за Северным Полярным кругом,